

Asia: VN/7791/2021

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tilastokeskuksesta annetun lain ja tilastolain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Onko Tilastokeskukselle hallituksen esityksessä kirjattu uusi tehtävä selkeästi kuvattu?

-

2. Miten arvioitte valtioneuvoston etusijaa käyttöluupahakemusten käsittelyssä suhteessa alaiseen hallinnon viranomaisiin?

-

3. Ovatko hallituksen esityksen ehdotusten tietosuojaa koskevat pykälät riittävän täsmällisiä?

-

4. Onko aineiston tietosuojaoikeudellinen käsittelyperuste riittävästi kuvattu?

-

5. Onko aineiston säilytystä koskeva tekstiosuus riittävän täsmällinen?

-

6. Onko tietojen käyttötarkoitus rajattu riittävän selkeästi?

Kuten Valtiovarainministeriön työryhmän raportissa todetaan, Findatalla ja Tilastokeskuksella on eriäviä käytäntöjä sen suhteen, miten asiakasorganisaatioiden kanssa sovitaan etäkäytöstä ja pitääkö tutkijan työskentelyorganisaation kanssa tehdä erillinen sopimus etäkäytöstä. Samoin myös käytännöt siinä, voiko aineistoja käyttää etäkäytön kautta EU-alueen ulkopuolelta ja miten aineiston käyttö EU-maista käsin järjestetään, eroavat toisistaan.

Tällä hetkellä on niin, että Tilastokeskuksen Fiona-etäkäyttäjärjestelmässä aineistoja voi käyttää vain EU- tai ETA-maissa sekä muutamissa erikseen määritellyissä maissa. Helsinki GSE:n näkemyksen mukaan nykyinen järjestely aiheuttaa usein ongelmia, kun suomalainen tutkija lähtee

tutkimusvierailulle ulkomaille. Ulkomailta ollessaan tutkija ei pysty edistämään tutkimustaan rajoituksista johtuen. Findatan puolella vastaavaa maantieteellistä rajoitetta käytölle ei ole. Helsinki GSE:n mielestä lakiesityksessä tulisikin huomioida yhtenevät käytännöt ja että myös Fiona-etäkäyttö olisi mahdollista EU- tai ETA-maiden ulkopuolelta huomioiden EU-lainsäädäntö ja tietosuojavaltuutetun ratkaisut.

7. Ovatko raaka-aineiston ja valmisaineiston käyttörajaukset riittävän selkeitä?

-

8. Mahdollistaako hallituksen esitys tutkijalle luovutettavien tietojen antamisen suoraan Tilastokeskuksen tutkijapalvelulle, kun tutkijan on tarkoitus käsitellä tietoja tutkijapalvelun etäkäyttöympäristössä?

-

9. Edistääkö hallituksen esitys tutkimuksessa hyödyllisen tiedon saamista tutkijoiden käytettäväksi?

Taloustieteen keskus Helsinki GSE:n näkee, että esitys tilastolain ja lain tilastokeskuksesta muuttamisesta on hyvin perusteltu ja oikeasuuntainen. Tilastokeskuksen rooli on erityisen tärkeä yhteiskunnallisesti ja sen luomat edellytykset ovat omiaan sekä lisäämään päätöksenteon tietopohjaa suoraan että tutkimuksen tason nousun kautta epäsuorasti. Nykyisen, voimassa olevan lainsäädännön mukainen tilastoinnin vaatimus on rajoittanut liaksi Tilastokeskuksen mahdollisuuksia ottaa vastaan aineistoja ja tästä johtuen aineistojen hyödyntäminen tutkimuksessa sekä päätöksenteon tukena on ollut säästeliästä. Lakiesitys on linjassa julkisten aineistojen hyödyntämistä käsitelleen työryhmän raportin kanssa. Raportti etsi keinoja, joiden tavoitteena on saattaa julkishallinnon aineistot paremmin tutkimuskäyttöön ja parantaa tietoon perustuvan päätöksenteon tukea. (Raportti: <https://vm.fi/-/tyoryhma-ehdottaa-toimenpiteita-julkishallinnon-tietojen-tehokkaammaksi-hyodyntamiseksi>) Nämä keinot on syytä ottaa laajasti käyttöön lakimuutoksen yhteydessä ja näin myös ainakin osittain on.

Helsinki GSE näkee, että lakiesitys on ehdottomasti oikeasuuntainen ja poistaa eräitä ongelmia aineistojen hyödyntämisestä. Yksi keskeisistä haasteista datan monipuolisempaan ja rikkaampaan käyttöön, tutkijoiden kannalta, liittyy aineistojen saatavuuteen. Tilastokeskuksen tulisi hakea aineistoja haltuunsa nykyisestä merkittävästi laajemmin ja niiden hyödyntäminen tutkimuskäyttöön pitäisi olla helppoa ja kustannustehokasta. Tällä hetkellä aineistojen saamisessa tutkimuskäyttöön on merkittäviä viiveitä, lupahallinto on monimutkaista ja kustannukset uhkaavat karata käsistä.

Kuten lakiesityksen perusteluissa todetaan, Tilastokeskuksen uudistetut palvelut sekä laajennettujen aineistojen mahdollistamat hyödyt edellyttävät todennäköisesti Tilastokeskuksen etäkäyttöpalveluiden ainakin tilapäistä lisäresurssointia. Lisäresurssoinnin tarve korostuu, kun julkisten aineistojen käyttöä tehostetaan työryhmän loppuraportin toimenpidesuosituksen mukaisesti. Tietovarannot ovat resurssi, jonka monipuolisesta käytöstä hyöty jakautuu laajasti yhteiskunnan eri aloille.

Julkisten rekisteriaineistojen käyttöä pohtineen työryhmän loppuraportissa todetaan, että tutkimusaineistojen tarjonnan infrastruktuuri, kuten aineiston tuottajien rekisteriaineistojen kuvaus, aineiston käsittelijöiden valmisaineistojen suunnittelu ja ylläpito, aineistoja koskeva neuvonta ja ohjeistus sekä etäkäyttöjärjestelmien käyttäjäriippumaton ICT-infrastruktuuri tulisi rahoittaa kohdennetulla budjettirahoituksella, eikä tällaisia infrastruktuurikustannuksia kohdistettaisi käyttäjille. Tavoitteen saavuttaminen edellyttää rahoitusresurssien uudelleenallokaatiota toimijoiden välillä ja hinnoittelukäytäntöjen muuttamista sekä lainsäädännön uudistamista. Helsinki GSE katsookin, että tällä hetkellä ongelmana on se, että Tilastokeskuksen tulee tuottaa tutkijapalvelu omakustannushintaan, vaikka rajakustannus olisi kokonaisedun mukainen rahoitusmalli. On eittämättä myös niin, että rajakustannukset voisivat olla nykyistä merkittävästi alemmat ja laskentaympäristö nykyistä tehokkaampi ja toimivampi, jos toiminnan uudelleenjärjestely resursoidaan ja sen toimeenpano valvotaan. Nykyisessä mallissa tutkimusrahoitusta siirretään sekä Opetus- ja kulttuuriministeriön sisällä että ministeriöiden välillä taskusta toiseen. Malli ei ole tehokas rahoituksen kannalta, mutta myöskin luo esteen datan paremmalle käytölle – eli käytännössä tutkitulle tiedolle ja sen hyödyntämiselle yhteiskunnallisessa päätöksenteossa.

Lakiesityksen perusteluteksteissä käsitellään laajasti myös Helsinki GSE:n perustaman Tilannehuoneen oppeja ja todetaan toiminnan hyödyllisyys. Lakivalmistelumateriaaliin olisi syytä liittää myös sellaisenaan Helsinki GSE:n esitys, miten Tilannehuonetyyppinen toiminta voitaisiin jatkossa järjestää. Tällaisenaan teksti ei täysin anna kuvaa, miten Datahuoneena esitelty palvelu voitaisiin toteuttaa.

Toivanen Otto

Aalto U and Helsinki GSE - Taloustieteen keskus Helsinki GSE, professori

Otto Toivanen